

Is *Fomes fomentarius* in Nederland minder zeldzaam aan het worden?

Fomes fomentarius (L. ex Fr.), de "echte" Tonderzwam, wordt in de handboeken steeds als "zeer zeldzaam" in ons land voorkomend vermeld. (b.v. 1, p. 209 en 2, p. 64). Ik kende tot voor kort deze soort alleen uit het buitenland, waar de opvallende, meerjarige, vaak grote hoefvormige, grijze zwam met een lichtbruine groeirand en (grauw-) bruine porieën, althans plaatselijk, zeer algemeen is.

Het was voor mij dan ook een "mycologische belevenis" van de eerste rang toen ik op 2 september 1972 in "Elswout" bij Aardenhout op een beuk een zeer fraai exemplaar van deze soort ontdekte. Het oppervlak ervan was niet gekromd, zoals bij de typische hoefvorm het geval is, maar vlak. Dit wijst er op, volgens Jahn (3:51), dat het nog een vrij jong (4 jaar?) exemplaar was, ondanks de, voor ons land althans, forse afmetingen. (Lengte x breedte x hoogte = 38 x 30 x 15 cm.) De hoefvorm ontstaat pas later als de toename van de afmetingen van nieuw gevormde lagen, vergeleken met de eraan voorafgaande, steeds geringer wordt en ten slotte tot stilstand komt. Jahn (3:117, afb. 9) toont een foto van exemplaren, waarvan de afmetingen en vorm vrijwel dezelfde zijn als die van mijn vondst.

Daar ik het zonde vond het mooie exemplaar door te zagen, kon ik de typische "mycelium kern" niet te zien krijgen. Wel kon ik echter de veldterminatie bevestigen door een schilfertje van de korst in een druppel KOH (5%) te leggen. De voor deze soort specifieke donker bloedrode kleurstof begon zich na enkele seconden in de vloeistof te verspreiden. Het verschil met het resultaat van deze proef met b.v. *Ganoderma applanatum*, waarmee *Fomes fomentarius* zelfs door ervaren mycologen nog wel eens verwisseld kan worden (4: 46), is bijzonder duidelijk. *G. applanatum* scheidt een bruin-gele kleurstof af.

Van de plaatselijke beheerder van het landgoed, die opmerkte, dat hij nog wel meer van deze zwammen had gezien, kreeg ik toestemming om de vondst mee te nemen, teneinde deze in het Rijksherbarium te deponeren. Daar bleek het de vierde officieel geregistreerde vondst in Nederland te zijn en waarschijnlijk de grootste.

Behalve wegens dit feit en wat de handboeken vermelden, blijkt de zeldzaamheid van de tonderzwam ook uit de, eveneens schaarse, overige literatuur over deze soort in ons land. Donk (5:207) kon in 1933 slechts twee vindplaatsen vermelden. Ook Schweers, die enige malen over deze soort in *Fungus* geschreven heeft, zegt in 1939: "In ons land zijn slechts twee vindplaatsen van *Fomes fomentarius* geregistreerd." (4:46). Tenslotte vermeldt Jahn nog in 1963: "nach einer von Dr. Heinemann briefl. Übermittelte Mitteilung von Herrn Dr. Donk ist *Fomes fomentarius* in den letzten 20 Jahren nur ein Mal in Holland (SW) gefunden worden." (3: 54). Helaas wordt de datum van de "Mitteilung" en de plaats in "Holland (SW)" er niet bij vermeld.

Het bleek mij echter uit gesprekken en correspondentie met enkele leden van onze vereniging, dat de officiële bronnen (Rijksherbarium en literatuur) slechts een gedeelte van de beschikbare gegevens bevatten. Er zijn verscheidene vondsten, die in particuliere herbaria worden bewaard en waarover niets is gepubliceerd. Combinatie van de op deze wijze verkregen gegevens met de "officiële" leverde de volgende lijst van vondsten van *Fomes fomentarius* in Nederland op:

Datum	Vindplaats	Gevonden door	Waargenomen aantal	Bewaard in herbarium
1925	Ellekom	Cath. Cool	1	N.M.V.
+ 1930(?)	Eefde	K. Andriessen	verscheidene	"
Maart '65	Den Haag	J. Karman	6-7	vinder
Okt. '65	Lunteren	onbekend	1	Tjallingii
Sept. '66	De Bilt	J. Gerritsen	verscheidene	Rijksherb.
Aug. '71	Maarsbergen	fr. Anacletus	14	Loerakker/Rijksherb.
Okt. '71	Diever	J. Geesink	1	vinder
Okt. '71	Vasse (Ov)	W. Loerakker	2	"
Sept. '72	Aerdenhout	H. F. van der Laan	1	Rijksherb.
Sept. '72	Epe (Gld)	A. Sieders	25	Rijksherb

Het herbarium van de N.M.V. bevindt zich in het Rijksherb. te Leiden. Hoewel Donk (5: 207) vermeldde, dat de vondst van Andriessen hierin werd gedeponeerd; kon ik het exemplaar er niet terugvinden, wel dat van Cath. Cool. Deze laatste meldde haar vondst in "De Levende Natuur" (6) terwijl Schweers (7) over die van Andriessen berichtte. Al deze tonderzwammen werden op beuken aangetroffen, met uitzondering van de vondst van Karman in Den Haag, die op paardekastanje voorkwam. (Bourdote en Galzin (8, p. 601) vermelden het voorkomen van Fomes fomentarius op deze boomsoort ook, maar wel als een der laatsten op een lange lijst.)

Het is natuurlijk mogelijk dat de boven weergegeven lijst van vondsten in Nederland niet representatief is, dat b.v. ook in vroegere jaren verscheidene vondsten gedaan zijn, waarvan "geen spoor is achtergelaten", maar naar mijn mening zou de literatuur daarover toch tenminste enige vage aanduidingen hebben moeten bevatten. Dit is niet het geval. Indien men ervan uit gaat, dat de lijst wel een juist beeld geeft, is aan de conclusie niet te ontkomen, dat Fomes fomentarius in Nederland sinds 1965 minder zeldzaam aan het worden is dan voorheen het geval is geweest.

Verrassend is dit verschijnsel m.i. niet te noemen. Het is wellicht een gevolg van de gewijzigde economische omstandigheden. Terwijl vroeger bossen en parken in ons land uitermate zorgvuldig werden onderhouden en alle dode of van ziekte verdachte bomen prompt werden ongehakt en alle resten opgeruimd, was dat in de laatste jaren door sterk gestegen loonkosten en schaarste op de arbeidsmarkt niet meer vol te houden. Hoewel de tonderzwam niet snel terugkomt in een gebied, waar hij is uitgeroeid, (3: 52) is hij nu blijkbaar zijn opmars begonnen. Deze ontwikkeling, hoewel voor mycologen wel leuk, is niet onbedenkkelijk te noemen wegens de schade, die deze gevaarlijke parasiet aan ons toch al veel te veel geslonken bezit aan bomen zou kunnen toebrengen.

Jahn, die uitvoerig op de verspreiding van Fomes fomentarius in West Europa inging (3: 52-54) kwam tot de voorlopige conclusie, dat er in het verspreidingsgebied, dat de gehele gematigde zone van het noordelijke halfrond omvat, een "Lücke" bestaat. Deze zou o.m. het westen van Westfalen, het Rijnland, de Eifel, België, Nederland en Engeland omvatten. Het bovenstaande is een aanwijzing, dat de oorzaak hiervan, althans in ons land, van "kunstmatige" aard is geweest.

Gaarne wil ik de heren Geesink, Karman, Loerakker en Sieders en de heer en Mevr. Tjallingii mijn dankbetuigen voor de door hen verstrekte gegevens en de toestemming deze te publiceren. Dr. Maas Geesteranus ben ik erkentelijk voor het doornemen

en bespreken van het manuscript.

Summary

Fomes fomentarius has in the past been considered a very rare species in the Netherlands. Until 1965 only two finds had been officially recorded. Eight further collections reported in the last seven years seem to indicate a changing situation. The cause of this is probably of an economical nature. Because of higher wages and scarcity of labor, forests and parks are not nearly as well taken care of as they were in the past.

Literatuur

(1) Cool, Cath. en H.A.A. v.d. Lek. (1943)	Paddestoelenboek, deel II
4e druk, Amsterdam.
(2) Lange, Morton (1964)	Paddestoelengids, bewerkt door G.D.
Swanenburg de Veye, Amsterdam.
(3) Jahn, H. (1963)	Mitteleuropäische Porlinge, in Westf. Pilz-
briefe 4 : 1-143.
(4) Schweers, A.C.S. (1939)	De Tonderzwam (<i>Fomes fomentarius</i>
(Linn.) Fr.) eens weldoenster der mens-
heid, in Fungus 10:32-35 en 45-48.
(5) Donk, M.A. (1933).	Revision der Niederl. Homobasidiomycetae-
Aphylo - phoraceae, Med. Bot. Mus. en herb.
der Rijksuniversiteit Utrecht no. 9.
(6) Cool, Cath. (1926)	Het paddestoelenjaar 1925, in de Lev. Nat.
30:30.
(7) Schweers, A.C.S. (1931)	Tentoonstellingen enz. in Fungus 3 :48
(8) Bourdot, H. en A. Galzin (1927)	Hyménomycètes de France. Paris.

H. F. van der Laan
Laan van Leeuwesteyn 21
Voorburg.

BOEKBESPREKING

Hans Haas/Heinz Schrempp; twee los verkrijgbare deeltjes:

I "Pilze in Wald und Flur" (1970)

II "Pilze, die nicht jeder kennt" (1972)

Uitg. Bunte Kosmos Taschenführer, Franckh'sche Verlagshandlung Stuttgart,
voor DM 6,80 per deel. Bij F. Flück-Wirth in Zwitserland voor SFr. 8,90 per deel

Elk deeltje bevat 112 meest bijzonder fraaie kleurenfoto's van ca. 6,5 x 9,5 cm. in viertallen op 1 bladzijde gegroepeerd met op de tegenoverstaande bladzijde de bijbehorende tekst. Bij uitzondering zijn de afbeeldingen 13 x 9,5 cm. en staan dan met hun tweeën op een bladzijde. Hoed en steel zijn over het algemeen goed zichtbaar, zodat de desbetreffende soort-kenmerken mooi zijn waar te nemen. De foto's zijn tevens goed van kleur in de boekjes overgekomen, terwijl ook de scherpte zelden te wensen overlaat.

In het eerste deeltje zijn de afbeeldingen gerangschikt naar standplaats (onder loofbomen; op hout; in het open veld zoals weiden, grasveldjes, tuinen) terwijl binnen de genoemde groepen gedeeltelijk nog naar een verdere differentiatie is gestreefd. In het andere deeltje zijn de afbeeldingen familiegewijs gerangschikt. Ik heb genoten van de mooie foto's zoals bijv. van *Boletus satanas*, *Coprinus picaceus*, *Anthurus*